

ARTVIN İLİ DUT YETİŞTİRİCİLİĞİ VE ÖNEMİ

Erol AYDIN¹

Ercan ER¹

Nilüfer AKSU USLU¹

ÖZET

Farklı iklim ve toprak şartlarına adaptasyon kabiliyeti yüksek olan dut, hem ılıman hem de subtropik iklim şartlarında yetişebilen bir meyve türüdür. Ülkemizde dut kültürü çok eskilerden beri yapılmasına rağmen, bu meyve türü üzerinde yeterli bilimsel çalışma yapılamamıştır. Son yıllarda özellikle dutun içerdiği zengin besin maddeleri nedeniyle reçel ve pekmez olarak tüketimi yaygınlaşmıştır. Artvin ili mikroklima alanlara sahip olması nedeniyle dut için oldukça uzun bir vegetasyon süresine sahiptir. Bu özellik haziran ayından ağustos ayına kadar endüstriye hammadde temini için olanak sağlayabilmektedir. Bu araştırmada Artvin ilindeki dut yetiştiriciliği potansiyeli, mevcut yerel tipler ve karşılaşılan sorunlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dut yetiştiriciliği, *Morus* spp., Artvin

ABSTRACT

MULBERRY CULTURE IN THE ARTVIN PROVINCE

Mulberry (*Morus* spp.) is grown in the several regions of the world due to its wide range of soil and climatical adaptability. Although the berry culture since time immemorial in our country, there is a few research on this fruit. Recently, considering the rich nutrient contents of the fruit, the consumption of mulberry as jam and molasses has been increasing throughout the country. Artvin has microclimate areas there for has longer growing seasons for mulberry. For that reason mulberry fruit supply to the industry extends from June to august in the region. In this study, mulberry growing potential, local types and the main problems of the mulberry culture in the Artvin province were discussed.

Keywords: Mulberry culture, *Morus* spp., Artvin

¹ Zir. Yük. Müh., Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü, SAMSUN

GİRİŞ

Dut (*Morus* spp.) *Urticales* takımının *Moraceae* familyasının *Morus* cinsine dahildir. Bugüne kadar yapılan sistematik çalışmalarda *Morus* cinsinin 100 kadar türü tanımlanmıştır. Ülkemizde ise meyvesinden yararlanılan dut türleri *Morus alba* L. (beyaz dut), *Morus nigra* L. (kara dut), *Morus rubra* L. (mor dut)'dır.

Dut meyvesinin kuşlar tarafından çok sevilerek yenmesi tohumlarının yine kuşlar tarafından uzak mesafelere ve bitkinin doğal olarak yetişmediği bölgelere taşınmasına neden olmuştur. Bu yüzden dut türlerinin orijini konusunda tam olarak söz birliği söz konusu değildir [3]. Anadolu pek çok meyve türünde olduğu gibi dutun da anavatanı arasında yer almaktadır.

Ülkemizde eski çağlardan beri dut yetiştiriciliği yapılmakta ve zengin bir genetik potansiyele sahip olmasına karşın, bu genetik Ülkemizde 1960'lı yıllarda 5 milyon adet meyve veren yaşta dut ağacı bulunurken günümüzde ise bu sayı 2.7 milyona kadar inmektedir [2]. Ancak son yıllarda gerek mevcut dut ağaçlarının aşırı yaşlı olmasından dolayı kurumaların meydana gelmesi gerekse de kerestesinden yararlanmak gibi farklı kullanım amacıyla dut ağaçları kesilerek yok edilmiştir.

Farklı iklim ve toprak şartlarına adaptasyon kabiliyeti yüksek olan dut, hem ılıman hem de subtropik iklim şartlarında yetişebilen bir meyve türüdür. Dut ülkemizde hemen hemen tüm illerde yetişmektedir. Ülkemizde dut üretimi 69334 ton olup Diyarbakır ili 8881 ton ile üretimde ilk sırada yer alır. Diyarbakır ilini sırasıyla Malatya, Erzurum, Elazığ ve Erzincan illeri takip etmektedir. Artvin ili dut üretiminde 11. sırada yer almaktadır (Çizelge 1).

Dut meyvesi taze tüketiminin yanı sıra işlenmiş ürünlerinin de besleyici özelliği sayesinde önemli bir potansiyele sahiptir. Pekmez, reçel, pestil, cevizli sucuk, meyve suyu konsantresi ve ispirto gibi ürünler yapılmaktadır. Özellikle karadut suyu yüksek antioksidan içeriğine sahip olduğundan son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır.

Artvin ilinde dut yetiştiriciliği çok eskiden beri yapılmaktadır. Dut ağaçları genellikle ev bahçelerinde, yol kenarlarında ve sınır ağacı olarak yetiştirilmektedir. Bu çalışmada Artvin ili ekolojisinde geleneksel dut yetiştiriciliğinden modern dut yetiştiriciliğine geçilebilmesi için mevcut bilgi ve materyalin incelenmesi ve sorunların çözümüne yönelik önerilerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Çizelge 1. Dut üretimi en fazla olan illerimizin 2015 yılına ait üretim değerleri

Table 1. Production values that the most mulberry production provinces at 2015

İller City	Üretim (ton) Production	Meyve veren ağaç sayısı The number of fruiting trees	Toplam ağaç sayısı The total number of trees
Diyarbakır	8881	498040	535967
Malatya	7317	140065	535967
Erzurum	5084	55577	67591
Elazığ	4768	119020	127449
Erzincan	4242	124065	146531
Ankara	3300	76870	93440
Samsun	2157	55845	69577
Kahramanmaraş	2055	54955	60465
Tokat	1753	39601	42185
Adıyaman	1629	61941	77097
Mersin	1528	30860	33045
Artvin	1427	29850	38630
Türkiye	69334	2415959	2744289

Artvin İli Dut Yetiştiriciliği

Artvin il 41°80" kuzey enlemi ve 41°82" doğu boylamları arasında yer almaktadır. Artvin ilinin

yüzölçümü 7436 km² olup, Türkiye yüzölçümünün %1'i kadardır [1]. Artvin ili iklim, toprak yapısı ve mikroklima alanları sayesinde oldukça zengin bir meyvecilik kültürüne sahiptir.

2015 yılı verilerine göre ilde 26973 ton meyve üretimi gerçekleşmiş, mevcut üretimin 2000 tonunu üzümü meyveler oluşturmuştur [2]. Üzümsü meyveler içerisinde dut üretimi %70'lik bir paya sahip olup, özellikle Yusufeli ve merkez ilçe başta olmak üzere il genelinde dut ağaçları çiftçiler tarafından yetiştirilmektedir. Dut ağaçları genellikle ev bahçeleri ve yol kenarlarında bulunmaktadır. Artvin ilinde *Morus* cinsinin üç türü olan *M. alba*, *M. nigra* ve *M. rubra* yetiştirilmektedir.

İlin son beş yıllık dut üretim değerlerini inceleyecek olursak, 2011 yılında 1709 ton olan üretim 2015 yılında ise 1423 ton olmuştur (Çizelge 2).

Bölgedeki dut ağaçlarında gübreleme, ilaçlama, budama ve sulama gibi kültürel uygulamalar yapılmamakta olup, dut ağaçları tamamen doğal olarak yetiştirildiği söylenebilir. Buna rağmen dut ağaçları oldukça verimli ve meyve kalitesi iyidir. Beyaz dut daha çok sofralık tüketilmekte, ayrıca pekmez yapılarak veya kurutularak pazarlanmaktadır. Yörede "Tuta" olarak adlandırılan siyah dut ise hem sofralık hem de pekmezlik olarak değerlendirilmektedir. Karadut sanayide reçel, pekmez ve özellikle meyve suyu sanayinde işlenmektedir.

Son yıllarda meyve suyu sanayisinde karaduta olan talebin artması sebebiyle beyaz dut ağaçları aşıl原因 olarak karaduta dönüştürülmektedir. Bu durum mevcut genetik zenginliğin azalmasına yol açabilir [4].

Artvin yöresindeki dut ağaçları hem aşıl原因 hem de çelikle çoğaltılmıştır. Bölgede bazı yerel çeşitler bulunmaktadır. Ancak bunlar farklı isimlerle adlandırılmıştır.

Bölgede beyaz ve mor dut silkeleme yoluyla hasat edilirken, daha yüksek gelir getiren karadut ise meyvelerinin sap ile olan bağlantısı kuvvetli olduğundan, silkeleme ile hasadı daha güç

olmaktadır. Karadutta hasat el ile koparılarak yapılmakta olup, hasat güçlüğü nedeniyle fiyatın artmasına yol açmaktadır.

Artvin ilindeki dut çeşitliliğinin korunması ve tarıma kazandırılması için seleksiyon ıslahı yoluyla çeşit geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü 2014 yılında seleksiyon çalışması başlatmış bulunmaktadır. Yapılan arazi çalışmalarında üç türde de meyve ağaçlarından iki yıl süreyle meyve örneği alınmıştır. Meyve özellikleri analizleri ile kaliteli meyvelere sahip olan ağaçlar belirlenmiştir. Bu ağaçlardan Seleksiyon II kısmı için fidan çoğaltımı yapılmaktadır. Ülkemizde henüz tescilli dut çeşidinin mevcut olmayışından dolayı Artvin ilinde ticari bahçe kurmak isteyen üreticiler tescilli fidan sorunu ile karşılaşmaktadırlar.

Son yıllarda zengin besin içeriği ve sağlıklı olduğu düşünülen meyvelere olan ilgiye bağlı olarak tüketiciler dut pekmezi ve karadut suyu talep etmektedirler. Bu amaçla organik olarak hazırlanmış dut ürünlerinin üretimine yönelim artmıştır. Bölgede yetiştiriciliği yapılan dutların organik yetiştiricilik içerisinde değerlendirilmesi de mümkün olabilecektir.

Dut meyvesi sevilerek tüketilen bir meyve olmasına karşın meyvenin tam kontrollü koşullarda bile saklama süresi oldukça kısadır. Bu yüzden taze tüketimi sadece hasat dönemi ile sınırlı olan bir meyvedir. Ancak dut için bölgede ortalama 45–60 gün gibi uzun bir hasat süresinin olması ürünün devamlılığı açısından önemlidir. Ayrıca yörede mevcut soğuk hava tesisi bulunmayıp, soğuk hava tesislerinin kurulması ile dut meyvesinin muhafaza süresi bir ay kadar uzatılabilmektedir. Bu durum gerek taze tüketimde gerekse de sanayide işlenmesi için avantaj sağlayabilir.

Çizelge 2. Artvin İl'inde dut üretiminin yıllara göre dağılımı

Table 2. Distribution by years of mulberry production at Artvin province

Yıllar Years	Meyve veren yaşıta ağaç sayısı The number of fruit trees	Meyve vermeyen yaşıta ağaç sayısı The number of unfertile trees	Toplam ağaç sayısı The number of total trees	Üretim (ton) Production
2011	31020	14955	45975	1709
2012	32170	13755	45925	1756
2013	31170	13552	44722	1680
2014	31025	13400	44425	1671
2015	29850	8780	38630	1427

Son yıllarda özellikle işlenmiş dut ürünlerine olan talebin artması sonucu dut yetiştiriciliğinin üreticiler tarafından tercih edilmesine yol açmıştır. Dut yetiştiriciliğinin diğer meyve türlerine göre gerek hastalık ve zararlılarla mücadele gerekse de kültürel uygulamalar bakımından daha az masraflı olmasının da katkısı bulunmaktadır.

SONUÇ

Artvin ili iklim ve toprak özellikleri bakımından dut yetiştiriciliği için çok uygundur. Mevcut tarım arazilerinde yaygın olarak yetiştiricilik yapılabilmektedir. Kapama bahçeler tesis edilebilmesi için çeşit ıslahına yönelik çalışmalara hız verilmeli ve fidan teminindeki sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır. Yörede yetiştiricilik esaslarına uygun olarak dut ağaçlarında bahçe tesisi, budama, gübreleme, sulama gibi kültürel uygulamalar ile hastalık ve zararlılarla mücadele yapılmalıdır. Mevcut arazi büyüklükleri göz önünde bulundurularak kapama dut bahçeleri kurulması için üreticiler teşvik edilmelidir.

Karadut hasadının çok zor olup, hasatta karşılaşılan sorunlara üniversite ve araştırma kuruluşları tarafından çözüm aranmalıdır. Artvin ilinde yaygın olan pekmez yapımının tanıtımı üzerine çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Ardanuç ve Yusufeli ilçelerinde dut yetiştiriciliğinin aile işletmeciliği yâda aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılmakta olup, üretim dağınık ve küçük alanlarda yapılmaktadır. Böylece ekonomik anlamda üretim ve dut ürünlerinin pazarlanmasında ciddi sorunlar ile karşılaşmaktadır. Bölgedeki üretim miktarının artmasıyla birlikte kurulacak olan üretici birlikleri veya kooperatifler ürünlerin pazarlanmasında karşılaşılan sorunlara çözüm getirilebilecektir. Ayrıca düzenlenecek olan festivaller ile bölgede üretimi yapılan dut ve dut ürünlerinin tanıtımına katkı sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

1. Anonim, 2012. İl Çevre Durum Raporu. *Artvin Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü*. s:2–20.
2. Anonim, 2015. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (<http://www.tuik.gov.tr/preistatistik> çizelge. do?istab idi 139).
3. Güneş, M., 2013. Dut. Üzümsü Meyveler (Y. Sabit Ağaoğlu ve Resul Gerçekcioğlu). *Tomucukbağ Ltd. Şti. Eğitim Yayınları, Ankara, No:1* s:565–583.
4. Ilgın, M. ve S. Çağlar, 2006. Kahramanmaraş'ta Dut Yetiştiriciliği ve Önemi. *II Ulusal Üzümsü Meyveler Sempozyumu, 14–16 Eylül, 2006, Tokat*, 190–192.